

Asia: VN/17575/2021

Luonnos hallituksen esityksestä SORA-säännösten muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne muutosehdotuksista alla olevaan tekstikenttään

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tehnyt luonnoksen hallituksen esitykseksi SORA-säännösten muuttamiseksi (opiskelijaksi ottamisen esteitä, opinto-oikeuden peruuttamista ja palauttamista sekä päihdetestausta ja kurinpitoa). Luonnoksessa ehdotetaan ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, yliopistolain, ammattikorkeakoululain, tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annetun lain 26 §:n ja rikosrekisterilain 6 §:n muuttamisesta sekä opiskelijoiden oikeusturvalautakunnasta annetun lain kumoamisesta.

YK:n vammaisyleissopimuksen 33(2) artiklan tehtävät on osoitettu eduskunnan oikeusasiamiehelle, Ihmisoikeuskeskukselle ja sen valtuuskunnalle, jotka yhdessä muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution. Ihmisoikeuskeskus arvioi luonnosta hallituksen esitykseksi erityisesti suhteessa YK:n vammaisyleissopimukseen.

Ihmisoikeuskeskus esittää lausuntonaan kunnioittavasti seuraavaa.

Luonnoksessa on huomioitu opiskelijan mahdollisen rikostaustan vaikutus potilaana tai asiakkaana olevaan vammaiseen henkilöön siten, että haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin lasketaan alaikäisten lisäksi vammaiset ja ikääntyneet. Ottaen huomioon vammaisten ja ikääntyneiden kohonneen riskin kokea väkivaltaa, lisäys on tervetullut ja sen voi katsoa lisäävän vammaisten ja iäkkäiden henkilöiden turvallisuutta YK:n vammaisyleissopimuksen 16 artiklan mukaisesti. Tällä hetkellä vain alaikäisten parissa olennaisella tavalla työskenteleviltä opiskelijoilta voidaan vaatia rikosrekisteriote, ja tuomio tietyistä rikoksista voi olla este opiskelijaksi ottamiselle ja antaa mahdollisuuden opiskeluoikeuden peruuttamiselle.

Ihmisoikeuskeskus kiinnittää huomiota siihen, että koska vammaisten ja ikääntyneiden parissa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä ei erikseen ole säädetty, se asettaa alalla opiskelevat ja työskentelevät eri asemaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaa koskeva lainsäädäntö on mahdollisesti muuttumassa näiltä osin, jolloin asia korjaantuu.

Luonnoksen mukaan, mikäli koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpaikassa tai muussa oppimisympäristössä kuuluu olennaisella tavalla alaikäisten, vammaisten tai vanhusten parissa työskentelyä, oppilaitoksella olisi jatkossa oikeus pyytää rikosrekisteriote opiskelijalta. Mikäli tällaisella alalla opiskeleva opiskelija on tuomittu rangaistukseen rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 §:ssä, 20 luvussa, 21 luvun 1–3 tai 6 §:ssä, 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä, 31 luvun 2 §:ssä taikka 50 luvun 1, 2, 3, 4 tai 4 a §:ssä tarkoitetusta rikoksesta, hänen opiskeluoikeutensa voidaan peruuttaa.

Ihmisoikeuskeskus pitää epä johdonmukaisena sitä, että perusmuotoinen pahoinpitely (21 luku 5 §) ei voi toimia esteenä opiskeluoikeuden peruuttamiselle, mutta perusmuotoinen huumausainerikos voi (50 luku 1 §). Esimerkiksi tuoreen vammaisten henkilöiden kokemaa lähisuuhdeväkivaltaa kartoittaneen VN TEAS -tutkimuksen ”Vammaisten henkilöiden kokema lähisuuhdeväkivalta ja palvelujen saatavuus” mukaan toimintarajoitteiset ihmiset kokevat jopa kaksi kertaa niin usein eri väkivallan muotoja kuin vammattomat. Tutkimuksen perusteella ammattilaisten tekemä väkivalta on usein fyysistä tai taloudellista. Kyselyn perusteella 10 % fyysistä väkivaltaa kokeneista vammaisista ilmoitti väkivallan tekijäksi kotiavun, kotisairaanhoidajan tai muun kotona käyvän ammattihenkilön. Taloudellista väkivaltaa kokeneista 18 % ilmoitti väkivallan tekijän olevan henkilökohtainen avustaja. Tulisikin pohtia rikoslakirikosten laajempaa huomioimista opiskeluoikeuden peruuttamisen yhteydessä muun muassa väkivallan eri muotojen ehkäisemiseksi.

Tämän tutkimuksen aineistossa päihteiden käyttö nousi väkivaltaan vaikuttavana tekijänä tutkimusaineistossa ainoastaan haastatteluaineistossa ja pelkästään perheväkivallan kohdalla. Koska opiskeluoikeuden rajoittaminen kajoaa huomattavalla tavalla perusoikeuksiin, on tärkeä punnita tarkkaan, mitkä tuomiot antaisivat mahdollisuuden rajoittaa opiskeluoikeutta.

Ihmisoikeuskeskus kannattaa esityksen luonnoksessa olevia ehdotuksia, jotka parantavat opiskelijan oikeusturvaa esimerkiksi kirkastamalla sitä, milloin SORA-prosessi tulee vireille. Luonnoksessa opiskelijalla on oikeus tukeen ja jälkiohjaukseen SORA-prosessin jälkeen, jos prosessi päättyy opiskeluoikeuden peruuttamiseen, mikä on parannus nykytilaan verrattuna. Ihmisoikeuskeskus pitää opiskelijoiden oikeusturvaa parantavana sitä, että valitusoikeus opiskeluoikeuden peruuttamisesta siirtyisi hallinto-oikeudelle, kun opiskelijoiden oikeusturvalautakuntaa esitetään lakkautettavaksi.

Ihmisoikeuskeskus pitää kuitenkin huolestuttavana, että tämänhetkisen SORA-lainsäädännön toimeenpanoa arvioitaessa ei selvitetty, miten lainsäädäntö on vaikuttanut vammaisten opiskelijoiden oikeuteen opiskella. Vammaisyleissopimuksen 24 artiklan mukaan sopimuspuolten tulee varmistaa, että vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Tätä varten sopimuspuolet varmistavat, että vammaisia henkilöitä varten tehdään kohtuulliset mukautukset. Luonnoksesta hallituksen esitykseksi sekä sen pohjana käytetystä

selvityksestä SORA-lainsäädännön toimeenpanosta ja soveltamisesta käy ilmi, ettei niin kutsutuista SORA-tapauksista, eli tapauksista, joissa opiskeluoikeus on peruutettu soveltumattomuuden vuoksi, ole tilastotietoa. ”SORA-selvityksessä koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin SORA-tapausten määrästä parin viimeisen vuoden aikana. Selvityksen avulla ei kuitenkaan saatu määrällisiä tietoja SORA-tapausten määrästä. (Luonnos hallituksen esityksestä s. 5)” Hieman myöhemmin luonnoksessa todetaan, ettei tällä ole ratkaisevaa merkitystä SORA-säännösten toimivuutta arvioitaessa. Kuitenkin uhkana pidetään sitä, että opiskelija kiertää aloitettua SORA-prosessia ilmoittautumalla vastaavaan koulutukseen toiseen oppilaitokseen. Ilman tilastollista tietoa on kuitenkin epäselvää, kuinka isosta ongelmasta on todellisuudessa kyse. Ihmisoikeuskeskus muistuttaakin, että hyvä lainsäädännön kehitys perustuu asianmukaiseen tiedonkeruuseen ja seurantaan, jotta lainsäädännön muutoksilla saavutettaisiin haluttuja vaikutuksia ja että vaikutuksia ja tehokkuutta pystytään mittaamaan.

SORA-selvityksen esipuheessa todetaan, että ”suuri osa koulutuksen järjestäjistä antaa olettaa, että käytössä oleva tukipaketti opiskelun esteiden poistamiseksi on mittava, ja sitä hyödynnetään tarvittaessa.” Saatavilla oleva tietoa perustuu siis koulutuksen järjestäjien käsityksiin, ei esimerkiksi opiskelijoiden kokemuksiin mukautusten onnistumisesta. Tämä herättää Ihmisoikeuskeskuksessa huolta siitä, kuinka paljon kohtuullisista mukautuksista on tietoa oppilaitoksissa ja miten ne todellisuudessa toteutuvat. Lainsäädännön toteutumista on seurattava järjestelmällisesti ja myös opiskelijoiden näkökulmasta, jotta tiedetään, onko toimissa onnistuttu.

Selvitykseen saatujen tietojen perusteella yleisimmät opiskeluoikeuden peruuttamissyynä olivat päihdeongelmat ja mielenterveyteen liittyvät syyt. ”Fyysisen toimintakyvyn haasteita yksilöitiin vain muutamia, ja joitain mainintoja oli esimerkiksi liikenteenalan opiskelijan epilepsian puhkeamisesta.” (Selvitys, s. 16). Mielenterveyskysymykset voidaan katsoa kuitenkin olevan yhtä lailla terveyskysymyksiä, eikä lain mukaan hakijan terveydentila tai vammaisuus saa olla lähtökohtaisesti este opiskelijaksi ottamiselle. Myös selvitykseen nostetut kyselyvastaukset antavat aiheita huoleen vammaisten opiskelijoiden oikeuksien toteutumisesta.

Selvitykseen nostetuissa vastauksissa oli muun muassa kyseenalaistettu sitä, voiko näkövammaisia ottaa optikkokoulutukseen (s. 28) ja esitetty näkemyksiä siitä, että kehitysvammaiset ja henkilöt, joilla on laajoja oppimishäiriöitä pitäisi lähtökohtaisesti sulkea tiettyjen alojen ulkopuolelle (s. 9). Opiskeluoikeuden peruuttaminen kajoaa perus- ja ihmisoikeuksiin (mm. PL 16 §, uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja 10 artikla, YK:n vammaisyleissopimuksen 24 artikla), joten sen tulisi aina perustua yksilölliseen harkintaan, ei tiettyjen vamma ryhmien kategoriseen sulkemiseen tiettyjen alojen ulkopuolelle. Nämä selvityksessä nousevat tiedot antaisivat aiheita perusteellisemmalle selvittämiselle. Ihmisoikeuskeskus peräänkuuluttaa, että on saatava tarkempaa tutkimusta siitä, miten YK:n vammaisyleissopimuksessa turvatut kohtuulliset mukautukset (art 24 c) tosiasiallisesti toimivat koulutuksessa, ja miten vammaisten opiskelijoiden oikeus koulutukseen toteutuu SORA-aloilla.

Leena Leikas

johtajan sijainen

Sanni Myllyaho

nuorempi asiantuntija

Voitte arvioida muutosehdotusten vaikutuksia alla olevaan tekstikenttään

-

Myllyaho Sanni
Ihmisoikeuskeskus